

OROSS DÁNIEL – SZABÓ ANDREA
**AKTÍV ÉS FIATAL = MAGYAR
EGYETEMISTA?**

ABSZTRAKT

Az Aktív Fiatalok Magyarországon kutatássorozat kitüntetett figyelmet fordít a hallgatók politikai részvételében mutatkozó változások feltérképezésére, s a változó részvételi formák nyomán követésére. A fiatal korosztályok érdeklődésén túl fontos a részvételi lehetőségek, mobilizációs csatornák megváltozását is figyelembe venni, tanulmányunkban ezért megkülönböztetünk hagyományos, direkt és online politikai részvételt (Szabó–Oross 2012, 69). A tanulmány az egyes részvételi formák népszerűségének változásán túl a részvétel mögötti demográfiai összefüggések, a hallgatók különböző társadalmi csoportjainak vizsgálatának elemzésével arra a kérdésre is választ ad, vajon továbbra is a direkt részvétel tekinthető-e a hallgatók politikai bevonódásának kulcsfontosságú területének, illetve elemzi, hogy az online részvétel mely csoportok bevonódását segíti elő.

A tanulmány végén megvizsgáljuk, hogy valóban aktívak-e az egyetemisták a társadalom többi rétegeihez, különösen a kortársak és a tőlük idősebbekhez képest.

BEVEZETÉS

Az Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás létrejötté nem kis részben annak köszönhető, hogy a 2011-ben összeállt kutatói team szeretne volna cáfolni vagy legalábbis pontosítani azt a sztereotípiát, miszerint a magyar fiatalok apolitikusak és politikailag passzívak. Az elmúlt kötetekben több olyan írást tettünk közzé (Szabó–Oross 2012; Oross–Szabó 2014; Oross–Szabó 2017), amelyekben valóban sikerült árnyalnunk ezt a sztereotíp álláspontot. Azt tapasztaltuk ugyanis, hogy a hallgatók jelentős része, ha nem is a politikai, de a közéleti kérdések iránt igenis nyitott és fogékony, valamint az a megállapítás is legalábbis pontosításra szorult, hogy politikailag passzívak lennének. Több részvételi modellt

vázoltunk fel, amelyek segítségével jeleztük, hogy a hallgatói aktivitás kulcsa az ún. közvetlen részvétel, amelyet egyfajta kapuként kereteztünk. Úgy véltük a fentebb jelzett írásainkban, hogy ha valaki involválódik valamilyen közvetlen participációs formában, minden más részvételi dimenzióban (hagyományos és online) is sokkal könnyebben és nagyobb intenzitással fog részt venni. Azt is vizsgáltuk korábbi kutatásaink során, hogy az online politikai részvétel mennyiben jelent újdonságot, valós alternatívát a hallgatók számára. Eredményeink azt mutatták azonban, a részvétel demokratizálódása szempontjából nem hozott lényegesen új lehetőséget az online tér, legalábbis az egész hallgatói társadalom számára biztosan nem.

A politikai részvétel alapja a közéleti, politikai érdeklődés, affinitás minimális szintje. Ezt a sarkos állítást az elmúlt évek több elemzésében is bizonyítottuk (Oross–Szabó 2014, 2017, 2018). Akár nemzetközi, akár magyar adatok azt mutatták ugyanis, hogy a politika iránt (esetleg közélet iránt) valamennyire érdeklődő fiatalok és idősebbek aktívabban és tudatosabban vesznek részt a közéleti ügyek intézésében. Természetesen nem állítjuk azt, hogy politikai affinitás nélkül ne lehetne aktivitás, de az esély ebben az esetben jóval kisebb, és a repertoár is inkább a választásra, mint más, személyes bevonódást és elköteleződést igénylő participációs típusokra korlátozódik. Joggal feltételezhető, hogy a politikai érdeklődés alakulása – közvetetten ugyan, de – utal a politikai részvétel tendenciájára is.

Egyre több olyan tanulmány születik, amely a magyar demokrácia minőségének leromlását a hibrid rezsim, mint egy szürke zóna leírására alkalmas kategória (Gyulai 2017; Böcskei–Szabó 2019) mentén vizsgálja. Feltevésünk az, hogy a politikai versengés terén a demokratikus váltogazdaság esélyeinek csökkenése összefügg az állampolgárok politikai részvételének átalakulásával, egészen pontosan csökkenésével, s ez a trend a hallgatók részvételében is tükröződik. Az Aktív Fiatalok Magyarországon negyedik hullámának eredményeit egyrészt a 2015-ös hullám hasonló részeihez viszonyítjuk – vizsgálva a tendenciákat, másrészt viszont – figyelembe véve a módszertani különbözőségeket és nehézségeket – az ifjúság és a felnőtt népesség különböző csoportjaival vetjük össze. Arra keressük ugyanis a választ, hogy a hallgatói aktivitás ténylegesen eltérő mintázatot mutat-e az ifjúsági társadalométól, illetve az idősebb, „felnőtt” népességétől. A kérdést úgy is feltehetjük, hogy aktívak-e az „Aktív Fiatalok”, a hallgatói réteg vélelmezett politikai aktivitása kimutatható-e a fiatalabbakhoz, más ifjúsági státusúakhoz, illetve az idősebbekhez képest.

KUTATÁSI KÉRDÉSEK, HIPOTÉZISEK

1. Korábbi kutatási eredményeinkből kiindulva azt feltételezzük, hogy a politika szóra továbbra is stigmaként tekintenek a fiatalok, míg a közélet kifejezés elfogadottsága magasabb. A politikával szembeni averzió egyfajta politikai elidegenedésére is utalhat.
2. Eddigi vizsgálataink alapján azt feltételezzük, hogy az online participáció önálló, a többitől eltérő részvételi formaként definiálható a hallgatói társadalomban.
3. Korábbi eredményeink alapján úgy véljük, hogy a magyar társadalomtól eltérően, az egyetemisták részvételi mintázataiban a közvetlen részvételnek lesz a legnagyobb szerepe.
4. Azt feltételezzük, hogy a magyar felsőoktatásban részt vevő hallgatók a társadalom politikailag legaktívabb rétegét jelentik, vagyis a részvétel különböző formáiban mért aktivitásuk meghaladja az ifjúság, valamint a teljes lakosság körében kapott eredményeket.

ADATBÁZISOK ÉS MÓDSZERTAN

A részvétellel kapcsolatos eredmények bemutatása 3 adatbázison végzett elemzések segítségével történik. Értelemszerűen az adatok elsődleges forrása az Aktív Fiatalok kutatássorozat.¹⁷ Másrészt 2016 őszén készült el a Magyar Ifjúság Kutatás 2016 adatfelvétel (továbbiakban MIK 2016), amely 8000 15–29 éves fiatalot kérdezett meg (lásd Székely 2018). A nagymintás ifjúságkutatás több olyan kérdést is tartalmaz, amelynek forrása az Aktív Fiatalok kutatássorozat volt. A harmadik adatbázis a 2018-as országgyűlési választások kapcsán készített panelkutatássorozat, amelynek a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet (továbbiakban MTA TK PTI VP 2018/3) a megrendelője.¹⁸ Jelen elemzéshez a 2018. választás utáni harmadik hullám eredményeit használjuk fel.

A Magyar Ifjúság Kutatás 2016 esetében a mintát leszelektáltuk a 18–29 éves nem egyetemistákra, tehát az érintett korosztály nem hallgató részére, míg a választáskutatási projekt esetében a 29 éven felülieket, tehát a társadalom idősebb, nem egyetemista generációinak véleményét mutatjuk be.

17 Az Aktív Fiatalok Magyarországon 2019-es hullám módszertanáról részletesen lásd Szabó 2019 jelen kötetben, míg a 2015-ös módszertant bemutatja Róna–Szabó 2017.

18 MTA TK PTI Választáskutatási panelvizsgálat. NKFI-6, NKFI-119603 *Részvétel, képviselet, pártosság. Választáskutatás, 2018*. Kutatásvezető: Szabó Andrea. Választáskutatási panelvizsgálat első hullám. N=2000 fő. Az adatfelvétel ideje: 2017. december – 2018. január. A három hullámból álló panel második hulláma 2018 márciusában (N=1500 fő) a harmadik pedig 2018. május–június folyamán készült (N=1100 fő).

EREDMÉNYEK

Közélet, politika, helyi politika

Kutatásunk előző hullámában, az Aktív Fiatalok Magyarországon 2015 vizsgálat során külön-külön tettünk fel kérdéseket a közélet, a politika és a helyi politika iránti érdeklődésről. A kutatás célolta, hogy a hallgatók elzárkóznak a közéleti kérdésektől. A hallgatók közéleti érdeklődése magasabbnak bizonyult, mint a politika iránti affinitása, aminek fő oka a politika negatív megítélése volt. A helyi politika iránti érdeklődés nem bizonyult magasabbnak, mint az országos politikára kapott érték (ez utóbbi szempont vizsgálatát a 2019-es kutatásban elhagytuk).

A kutatás kérdőívében ezúttal is külön-külön vizsgáltuk a politikai és a közéleti érdeklődést. A hallgatóknak a kérdőív különböző részein kellett a politikai és a közélet iránti érdeklődésüket egy 1-től 5-ig terjedő nonverbális skálán értékelniük. Előző kutatási hullámunkban a közéleti érdeklődés és a politikai érdeklődés szintjének csökkenését regisztráltuk, amellyel párhuzamosan, illetve – véleményünk szerint – ennek következményeként a politikai aktivitás is mérsékeltebbé vált (Oross–Szabó 2017).

1. táblázat.

A közélet és a politika megítélése az egyetemisták és főiskolások között, 2011/2012, 2013¹⁹, 2015 és 2019 (átlagok)

	2011/2012	2013	2015	2019
közélet	3,7	3,7	3,5	3,6
politika	3,1	3	2,7	3,1

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2015.

Míg 2015-ben a magyar egyetemisták és főiskolások 53 százaléka jelezte, hogy valamilyen mértékben érdeklődik a közéleti kérdések, társadalmi problémák iránt, addig 2019-ben 55 százalék az érdeklődők aránya (ami nem jelent érdemi elmozdulást). Ezzel párhuzamosan 4 év alatt 12 százalékról 10 százalékra csökkent a nem érdeklődők aránya. Az elmúlt hullámhoz képest tehát érdemi elmozdulás ezen a téren nem történt, tulajdonképpen azt mondhatjuk, hogy a hallgatók standard módon magas érdeklődést mutatnak a közéleti kérdések, társadalmi ügyek iránt. Erre utal az 1. táblázatban jelzett átlagértékek kismértékű, hibahatáron belüli elmozdulása is.

A politika iránti érdeklődés ugyanakkor emelkedett négy év alatt, és visszavért a 2011/2012-es szintre (ami persze még mindig jócskán a közéleti érdek-

¹⁹ A 2011-es kutatás módszertanáról részletesen Róna–Szabó (2012). A 2013-as kutatás módszertanáról részletesen Szabó (2014).

lődés alatt található). 2011/2012-ben és 2019-ben egyaránt 3,1 átlagpont volt a politikai érdeklődés átlaga, amit a közéleti érdeklődéshez hasonlóan egytől ötig terjedő nonverbális skálán mértünk. Eloszlásokat tekintve ez azt jelenti, hogy míg 2015-ben 27 százaléknyi érdeklődő állt 45 százaléknyi nem érdeklődővel szemben, addig 2019-ben kétötödnyi érdeklődőt regisztráltunk szemben az egyharmadnyi nem érdeklődővel. Ez statisztikai értelemben szignifikáns elmozdulás (t -próba=9,010, $\text{sig}=0,000$).

Érdeemes megjegyezni, hogy a társadalom más populációihoz képest – nem hallgató kortársak, valamint idősebb nemzedék – az egyetemisták közéleti és politikai érdeklődése érdemben magasabb (2. táblázat). Az a sztereotípiá tehát, hogy a „fiatalok apolitikusak (és passzívak)” nem támasztható alá. Van egy réteg ugyanis, jelesül az egyetemisták és főiskolásoké, akik nemhogy apolitikusak, hanem kifejezetten magas politikai affinitással rendelkeznek.

2. táblázat
A politikai érdeklődés átlaga a fiatalok,
az egyetemisták és a 29 éven felüli népesség körében

index	MIK2016 (18–29 éves)*		AFM 2019 (egyetemisták és főiskolások)		MTA TK PTI VP 2018/3 (29+ éves)*	
	egyáltalán nem érdeklő (%)	érdeklődési átlag	egyáltalán nem érdeklő (%)	érdeklődési átlag	egyáltalán nem érdeklő (%)	érdeklődési átlag
N	1317		800		884	
közélet	23	2,5	2	3,61	13	2,98
politika	41	2,12	12	3,09	18	2,79

*egyetemisták és főiskolások nélkül.

Forrás: MIK 2016, Aktív Fiatalok Magyarországon 2019 és MTA TK PTI VP 2018/3. Saját számítás.

Szemben az előző hullámmal, amikor a politikai és a közéleti érdeklődés közötti kapcsolat (Cramer’V 0,364) közepesen erős volt, 2019-ben robusztusabb kapcsolatról beszélhetünk (Cramer’V 0,440). Ennek eredménye, hogy a közélet iránt kevésbé érdeklődők a politika iránt sem érdeklődnek különösebben, a magasabb szintű közéleti érdeklődéshez pedig magasabb politikai érdeklődés kapcsolódik. Mindamelllett a politika iránt érdeklődők is inkább érdeklődnek a közélet iránt. Nemcsak növekedett tehát a hallgatók politikai érdeklődése, de szimmetrikusabbá is vált, jobban követi a normális eloszláshoz hasonló lefutást (3. táblázat).

3. táblázat.
A közéleti és a politikai érdeklődés együtt járása, 2019
(százalékos megoszlás)

Mennyire érdekelnek Téged a közéleti problémák?	Mennyire érdekel Téged a politika?					Összesen
	1 egyáltalán nem	2	3	4	5 nagyon érdekel	
1 egyáltalán nem	89	11	0	0	0	100
2	33	51	12	52	2	100
3	16	32	41	10	1	100
4	4	12	31	46	7	100
5 nagyon érdekel	1	4	5	35	55	100
Mennyire érdekel Téged a politika?	Mennyire érdekelnek Téged a közéleti problémák?					Összesen
	1 egyáltalán nem	2	3	4	5 nagyon érdekel	
1 egyáltalán nem	17	22	47	13	1	100
2	1	19	54	22	4	100
3	0	4	51	42	3	100
4	0	1	12	64	23	100
5 nagyon érdekel	0	1	3	20	76	100

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2019.

2015-höz hasonlóan a 2019-es adatfelvétel során is arra kértük a hallgatókat, hogy saját szavaikkal fogalmazzák meg, hogy mit jelent számukra a politika. Míg korábban úgy véltük, hogy a politika fogalma a túlnyomóan negatív kontextusból a teljesen negatív kontextusba került át (Szabó–Oross 2018), addig 2019-ben ezen a téren is érzékelhető némi elmozdulás. Bár a szöveg 4 év alatt érdemileg nem változott, szinte ugyanazok a szavak dominálnak, mint a korrupció, viszont a huzugság említettsége kisebb lett. Ezzel szemben Orbán Viktor neve karakteresebbé vált 2019-ben, és a parlament, a hatalom, mellett a veszekedés/viszály/megosztottság is feltűnővé vált. És egyébként is érdekes, hogy jóval több szó, szókapcsolat jelenik meg 2019-ben, mint 2015-ben. Olyan új fogalmakkal is találkozunk, mint az OIG és a Soros. Mintha a politikára tapadó negatív kontextus egy hajszálnyit enyhült volna, ezt az állításunkat azonban érdemes egy későbbi kutatással részletesen is megvizsgálni. A szöveg azt is jelzi ugyanakkor, hogy a hallgatói réteg rapid módon reagál a politikai kommunikáció változására, a fiatalok egészével kapcsolatos sztereotípiák ebben az értelemben sem igazolhatók.

iskolások körében. Sőt, adataink szerint azoknál magasabb a politikai érdeklődés, akik egyik szülővel sem értenek egyet. Azt vélelmezzük, hogy a vita, a vélemények ütköztetése, az eltérő álláspontok meghallgatása az, ami a politikai érdeklődés kialakulását elősegíti. Erre utal, hogy a modellbe negatív előjellel kerül be az a kérdés, hogy a szülők, nagyszülők milyen hangvétellel beszélgettek a politikáról. A negatív hangvételű beszélgetések tehát szignifikánsan befolyásolják a politikai affinitás kialakulását. Szintén a fenti tételt támasztja alá, hogy a nyolc lépcsőből álló regressziós modell nyolcadik lépéseként bekerül a szignifikáns változók közé a szülői alapelvekkel való egyetértés vagy egyet nem értés, méghozzá negatív előjellel. A szülők által vallott elvek elutasítása növeli a politikai érdeklődést. Nem győzzük hangsúlyozni tehát a beszélgetés, a vita, az eszmecsere fontosságát a politikai affinitás alakításában.

A politikai érdeklődés kisebb mértékben különböző szociodemográfiai és szociokulturális tényezőkkel is kapcsolatban áll. Ezek közül is a legfontosabb a település típusa. A nagyobb településeken élőkénél magasabb a politikai affinitás. Fontos ezentúl a nem. Ha a hallgató férfi, akkor a politikai érdeklődés *ceteris paribus* 1,7-szeresére növekszik.

Összességében a politikai aktivitás kulcstényezője, a politikai érdeklődés egy többtényezős, bonyolult szocializációs folyamat eredménye. Ebben a folyamatban az elsődleges szocializációs ágenseknek, tehát a barátoknak és a családnak van a legnagyobb szerepe. Nagyon érdekes, hogy az iskolai szocializáció hatása ugyanakkor nem mutatható ki, mint ahogy az is fontos, hogy a középiskolai szocializáció (legyen akár kortárs, akár családi szocializáció) kisebb hatást gyakorol, mint az egyetemi évek alatti kommunikáció. Az elemzés tanulsága, hogy a szülői politikai értékekkel és alapvető elvekkel való szembenállás növeli leginkább a politikai érdeklődést. Az alapelveket elfogadóknál és a szülők politikai gondolkodásmódját maximálisan elfogadóknál kisebb a politikai érdeklődés.

A tanulmány következő szakaszában a politikai aktivitás tendenciáit mutatjuk be.

A MAGYAR EGYETEMISTÁK POLITIKAI AKTIVITÁSÁNAK ALAKULÁS

A 2017-ben írt tanulmányunk felépítéséhez hasonlóan (Oross–Szabó, 2017) magyar egyetemisták és főiskolások részvételi mintázatainak elemzése ezúttal is több lépcsőben történik. Egyrészt részletesen jellemezzük a 2019-es adatokat, másrészt bemutatjuk az időbeli változásokat. Újdonság, hogy elemzésünk végén összehasonlítjuk az Aktív Fiatalok kutatás eredményeit egy országos lakossági és egy nagymintás ifjúsági adatfelvétel eredményeivel.

A részvétel mintázatok időbeli változása

A politikai részvétel változó formáinak vizsgálata ma a nemzetközi politikatudományi kutatások egyik kiemelt területét jelenti. A politikai részvétel kifejezésének szinte végleten repertoárja áll az állampolgárok rendelkezésére. A kérdés elméleti jelentősége azért óriási, mert az állampolgárok részvételi hajlandóságának mérésekor korántsem mindegy, mely részvételi formákat vonjuk be a vizsgálatba. Miután különösen a fiatalok azok, akik kísérletező, újító szellemmel vesznek részt a politikában, a fiatalokra vonatkozó vizsgálatok körében különösen fontos e szempont figyelembe vétele. Miközben egyes hagyományos részvételi formákra a vizsgálatok rendszeresen rákérdeznek, bizonyos új, gyorsan épszerűvé váló formák rendre kimaradnak. Ebből adódik, hogy a részvétel egyes formáinak népszerűtlenné válásából könnyű olyan, téves következtetést levonni, hogy az állampolgárok aktivitása csökken. A politikai részvétel változását összefoglaló könyvükben Yannis Theocharis és Jan W. van Deth (2017) korábbi elméleti munkákat és empirikus kutatások eredményeit áttekintve, a különböző koncepciók és módszerek közötti közös nevező kialakítására törekedtek. A különböző mérések egységesítése érdekében egy olyan fogalmi besorolást alakítottak ki, amely az állampolgári kezdeményezések változására nyitottan határozza meg azt, mi tekinthető politikai részvételnek (4. táblázat).

Theocharis és van Deth (2017) a politikai részvétel első csoportjába olyan önkéntes, nem hivatásos politikai részvételi formákat sorol, amelyek a politika és a kormányzás terepén belül találhatóak. Ez a kategória a szavazat leadása mellett a politikussal kapcsolatba lépést, a politikai összejövetelen való részvételt, illetve a politikai pártnak vagy jelöltnek végzett munkát foglalja magába. A második kategória a politika és kormányzás terepén kívüli, ám azokon belüli változást célzó cselekedeteket foglal magába, ezek között a petíció aláírását, tüntetést, politikai akciócsoportban végzett tevékenységet és egyéb kreatív, expresszív tiltakozási formákat említene. A politikai részvétel harmadik csoportját a szerzők megközelítésében egy adott közösség igényeire szabott, önkéntes cselekvési formák jelentik, így ide sorolják a jótékony, társadalmi célra történő pénzadományt a jótékonyági szervezetben végzett önkéntes tevékenységet, valamint a helyi közösségi projektben történő részvételt. A negyedik csoportba a digitalizáció által lehetővé tett, hálózatos politikai cselekvési formákat sorolták, értve e kategória alatt a politikai témák közösségi médiában való megosztását, a közösségi médiában történő kommentelést, valamint biztatását arra, hogy politikai témákban aktívak legyenek a közösségi médiában. Az ötödik kategória a fogyasztói szokásokat politikai vélemény kifejezésére alkalmassá tevő részvételi formákat foglalja magába, vagyis adott termék vásárlását, illetve bojkottálását politikai vagy etikai okokból.

4. táblázat

A politikai részvétel változó formáinak áttekintése

Részvételi kategória	A részvétel formáinak összefoglaló elnevezése	Részvételi formák	Saját felosztás
Politikai részvétel I.	Szavazás	Szavazat leadása	választási részvétel
	Intézményes részvétel	Kapcsolatba lépett politikussal Politikai összejövetelen részt vett Politikai pártnak vagy jelöltnek dolgozott	hagyományos részvétel
Politikai részvétel II.	Tüntetés	Petíció aláírása Tüntetés Tevékenység politikai akciócsoportban Egyéb kreatív, expresszív tiltakozás	közvetlen részvétel
Politikai részvétel III.	Önkéntesség	Pénzt adományoz jótékony, társadalmi célra Önkéntes tevékenység jótékonyági szervezetben Részvétel helyi közösségi projektben	közvetlen részvétel – későbbiekben civil aktivitás
Politikai részvétel IV.	Digitális, hálózatos részvétel	Politikai témák megosztása a közösségi médiában Kommentelés politikai témákban a közösségi médiában Mások biztatása arra, hogy politikai témákban aktívak legyenek a közösségi médiában	online részvétel
Politikai részvétel V.	Fogyasztói részvétel	Adott termék bojkottálása politikai vagy etikai okokból Adott termék vásárlása politikai vagy etikai okokból	közvetlen részvétel

Forrás: Theocharis-van Deth, 2017, 106–107. alapján OD–SZA.

Úgy véljük, hogy Theocharis és van Deth (2017) által felállított csoportosítás és az általunk 2011 óta használt repertoár felosztás nagyon közel áll egymáshoz. Korábbi kutatásaink során ugyanis megkülönböztettünk választási, közvetlen és hagyományos offline és online participációt. Választási aktivitás alatt értettük az országgyűlési és az önkormányzati választásokhoz kötődő részvételt, amely vonatkozhatott a múltra, retrospektív módon (részt vett-e az előző országos méretű választáson) és a jövőre, prediktív módon (részt venne-e egy most vasárnap esedékes országos méretű választáson). A választásokon túli offline participációt hagyományos és közvetlen típusokra osztottuk korábbi elemzéseink során (Szabó–Oross 2014).

Hagyományos részvételnek tekintettük a politikai intézményrendszerhez, aktorokhoz, hagyományos szervezetekhez kötődő aktivitásokat, valamint azokat, amelyek demokrácia hajnala óta használt aktivitási lehetőségek. Ezek a formák magukban foglalták azt, ha a válaszadó kapcsolatba lépett országos politikussal, országgyűlési képviselővel, illetve helyi, önkormányzati képviselővel, polgármesterrel, más helyi politikussal. szintén tartalmazta a politikai pártban való tevékenységet, rendezvényeken való részvételt, a kampánytevékenységet, a szavazásra buzdítást, valamint azt, ha valaki megválasztott tisztségviselő volt valamilyen közelethez, társadalmi, politikai szervezetben. Végül szintén ide értettük, ha pénzt adományozott civil szervezetnek vagy pártnak, illetve, ha részt vett hallgatói önkormányzati (HÖK) választáson.

A közvetlen részvétel a hallgatók személyes bevonódását inkább megkívánó cselekvések, amelyek változó intenzitású és változó tartósságú elköteleződést igényelnek. A részvételhez szükséges erőforrások tekintetében megkülönböztetjük a sok erőforrást igénylő, intenzív bevonódást követelő face to face akciókat, valamint a kevés erőforrást és alacsony bevonódást igénylő formákat. Az állampolgári részvétel minősített, sok erőforrást és face to face akciót igénylő esete a politikai tüntetésekben való mobilizáció. Közvetlen formák ily módon, a részvétel aláírásgyűjtésben, a papír alapú politikai nyilatkozat, népszavazási kezdeményezés, tiltakozó petíció aláírása, a törvényes (előre bejelentett) demonstráción, tüntetésen való részvétel, a spontán demonstráció, tüntetésen, utcai vonuláson, megmozduláson való aktivitás, a szándékos árubojkott, valamint a politikai üzenetet hordozó jelvények, jelképek hordozása.

Magyarországon elsők között vizsgáltuk a fiatalok, ezen belül a hallgatói társadalom online participációját. Kutatásainkban az online részvétel alatt az internet, mint generikus felület által lehetővé tett, a hagyományos és direkt részvétel közé sorolt cselekvési formákat egyaránt magában foglaló, sokoldalú részvételt önálló részvételi formaként vizsgáltuk, s az ebbe a kategóriába sorolt részvételi formák számát a különböző vizsgálatok során folyamatosan bővítettük.

Az egyetemisták és főiskolások részvételi mintázata 2019 tavaszán érdekes képet mutat. Minden más repertoárhoz képest magasabb az országgyűlési vá-

lasztáson való megjelenés (84%). Saját bevallásuk szerint tehát az egyetemisták az egy évvel korábbi országgyűlési választáson feltűnően nagy arányban vettek részt (egyébként a valós választási részvétel 70,22% volt).²² 4 évvel korábbi vizsgálatunkban az önkormányzati választást kérdeztük, mert akkor az volt a tavaszi adatfelvételhez legközelebb eső országos választási esemény, ami szintén extrém magas említettséget ért el.

A második legmagasabb értéket – hasonlóan 2015-höz – a most esedékes parlamenti választáson való biztos részvételi szándék mutatja (60% szemben a 4 évvel korábbi 46%-hoz). A választási aktus felértékelődését támasztja alá, hogy a „valakit szavazásra buzdították a kampányban” kategória 4 évvel ezelőttihez képest szinte megduplázódott. Tehát 2019 tavaszán magas politikai érdeklődés mellett magas választási részvétel (hajlandóság) jellemzi a hallgatókat. Kormány-ellenzék dichotómiában a magas részvételi arány egyaránt érvényesül, úgyhogy a választási aktivitás erősödése független a pártpreferenciáktól.

2015-höz képest azonban a többi participációs forma gyakoriságában inkább csökkenés, mint növekedés következett be. Fontos azonban egy kérdezéstechnikai változtatásra felhívni a figyelmet. Míg 2015-ben a kérdés pontosan így hangozott: „Az alábbi tevékenységek közül részt vettél-e valamelyikben, csináltad-e már?”, addig 2019-ben, a többi országos adatfelvétellel való jobb összehasonlíthatóság kedvéért specifikáltuk a kérdést az elmúlt 12 hónapra (tehát nagyjából a 2018-as országgyűlési választás kampányától az új ciklus első évére): „Az alábbi tevékenységek közül részt vettél-e valamelyikben az utóbbi 12 hónapban?”. A 2015 óta bekövetkező változásokat nem lehet tehát maradéktalanul a részvétel csökkenéseként értékelni. Lehetséges ugyanis, hogy a kérdés változása indukálta az eredmények átalakulását, erre azonban csak egy következő, hasonló módon feltett kérdés eredményeinek elemzésekor tudunk érdemi választ adni.

Különösen érdekes ennek fényében, hogy voltak olyan nem-választási aktusok, amelyek gyakorisága mégis emelkedett 4 év alatt, így a „lájkkoltál blogokon, közösségi oldalakon közügyekkel, társadalmi problémákkal kapcsolatos bejegyzéseket” 47-ről 56 százalékra, illetve a szándékos jelképviseles. Ez utóbbi esetben a 2018-as országgyűlési választás kampányhatását érhetjük tetten.

Mindenesetre összességében tény, hogy a 21 vizsgált részvételi forma²³ közül öt esetben történt emelkedés (2%+), ötnél stagnálás ($\pm 2\%$) és 11-nél csökkenés (2%). Legnagyobb arányú csökkenés a hők-választáson való részvétel esetében történt (34-ről 18 százalékra). Szintén jelentős a csökkenés (meghaladja a 10 százalékpontot) a „megosztottál közösségi oldalon közügyekkel, társadalmi problémákkal kapcsolatban eseményeket, véleményedet tükröző képeket, videókat, posztokat”, a pénzadományozás valamilyen civil szervezet vagy párt számára, il-

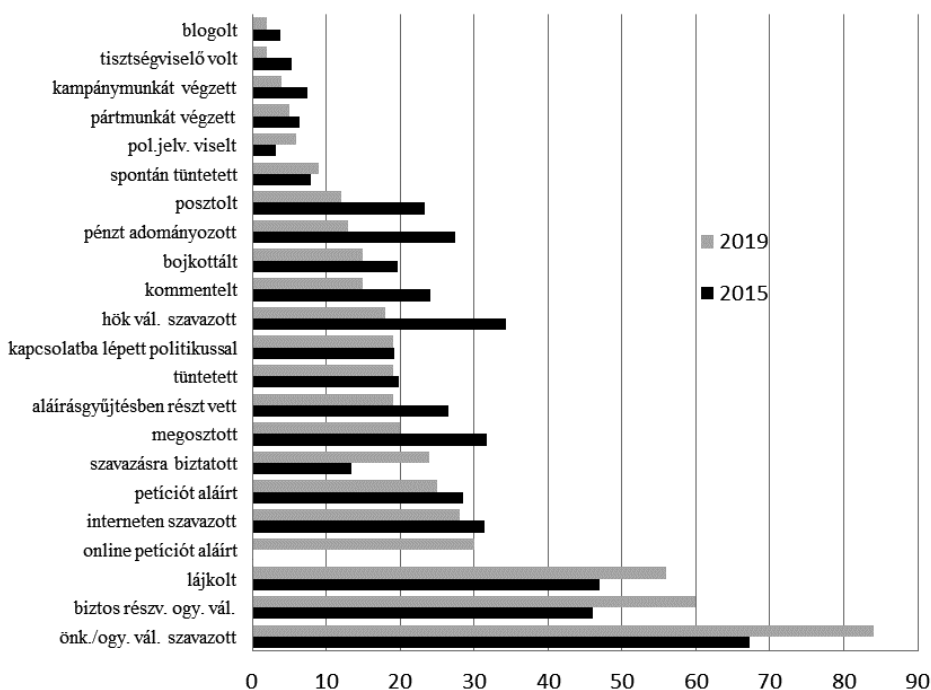
22 A 84 százalék 44 százaléka azt jelezte, hogy részt vett és a kedvenc pártjára szavazott, 40 százalék pedig úgy vett részt, hogy „rossz szájízzel szavazott, mivel nem volt más alternatíva”.

23 Az ábrában 22 repertoár található, de 2015-ben az online és offline petíció aláírása még nem volt szétválasztva.

letve egy másik online forma, a „posztoltál közügyekkel, társadalmi problémákkal kapcsolatos témában” esetében. Általában is úgy tűnik, hogy az online részvételi formák gyakorisága, mintha csökkent volna, szemben a hagyományos, pártokhoz kötődő típusokkal.

2019-ben, akárcsak 2015-ben, a legkevésbé kedvelt (10 százalék alatti említettségű) részvételi formák, a spontán tüntetés, a politikai célú jelvényviselés, a pártmunka, a kampánymunka, a választott tisztségviselő és a blogbejegyzés írása közügyekkel, társadalmi témákkal kapcsolatban. Ez utóbbit tartósan (vizsgálatról–vizsgálatra) a hallgatók 2–3 százaléka választotta.

3. ábra.
A politikai részvétel különböző formái, 2015 és 2019 (%)*

Az egyes kategóriák pontos elnevezései

1. részt vettél aláírásgyűjtésben,
2. aláírtál (papír alapú) politikai nyilatkozatot, népszavazási kezdeményezést, tiltakozó petíciót,
3. részt vettél törvényes demonstráción, tüntetésen,
4. részt vettél spontán tüntetésen, utcai vonuláson,
5. szándékosan nem vásároltál, bojkottáltál árucikket, elkerültél üzletláncot,
6. kampánytevékenységet folytattál (ajánlószelvény gyűjtése, plakátragasztás, stb.),
7. valakit szavazásra buzdítottál a kampányban,

8. szándékosan viseltél politikai jelvényeket, jelképeket,
9. kapcsolatba léptél országos politikussal, országgyűlési képviselővel;
10. kapcsolatba léptél helyi, önkormányzati képviselővel, polgármesterrel, más helyi politikussal (2015-ben e két kategória együtt szerepelt);
11. tevékenykedtél politikai pártban, részt vettél a rendezvényein,
12. pénzt adományoztál civil szervezetnek vagy pártnak,
13. részt vettél önkormányzati választáson, illetve 2019-ben országgyűlési választáson;
14. megválasztott tisztségviselő voltál egy szervezetben,
15. részt vettél hallgatói képviselőválasztáson,
16. aláírtál online petíciót, online politikai nyilatkozatot, online népszavazási kezdeményezést (csak 2019)
17. lájkoltál blogokon, közösségi oldalakon közügyekkel, társadalmi problémákkal kapcsolatos bejegyzéseket,
18. szavaztál interneten valamilyen közélettel, társadalommal kapcsolatos kérdésben,
19. megosztottál közösségi oldalon közügyekkel, társadalmi problémákkal kapcsolatban eseményeket, véleményedet tükröző képeket, videókat, posztokat,
20. kommenteltél, hozzászóltál blogokon, közösségi oldalakon közügyekkel, társadalmi problémákkal kapcsolatban,
21. posztoltál közügyekkel, társadalmi problémákkal kapcsolatos témában.
22. blogoltál közügyekkel, társadalmi témákkal kapcsolatban,

Valamint: Ha most vasárnap parlamenti választást tartanának (és jogosult volnál szavazni)” biztosan elmennék szavazni” kategóriát választók.

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2015, 2019.

A 22 változót egy főkomponenselemzésbe rendezve meglepően sok, 9 főkomponenst kapunk²⁴, amelyek érdekes csoportokat képeznek. A legnagyobb varianciájú főkomponensben a kulcsváltozó a törvényes demonstráción, tüntetésen való részvétel (faktorsúly: 0,563), de hasonló a súlya az online térben való közéleti tartalmú posztok megosztásának, a szavazásra buzdításnak, és a papír alapú politikai nyilatkozatok aláírásának. Mind a 4 változó intenzívebb közéleti aktivitásra utal, és azt jelzi, hogy a részvételek összekapcsolódnak egymással. Az online és az offline aktivitás nem független egymástól, sőt kiegészítik egymást. Nagyon érdekes, hogy a második legnagyobb varianciájú főkomponens meghatározó változói nem egyszerűen közéleti aktivitást mutatnak, hanem kifejezetten pártpolitikai jellegűek: tevékenykedtél politikai pártban (0,509), kampánytevékenységet folytattál (0,469), megválasztott tisztségviselő voltál egy szervezetben (0,464), valamint kapcsolatba léptél országos politikussal, országgyűlési képviselővel (0,437). A közvetlen választási aktivitás (akár a retrospektív, akár a prediktív jellegű) két főkomponensben is magas súllyal tűnik fel úgy, hogy az egyikben szinte egyedül

24 KMO statisztika: 0,809, sig=0,000; Cumulative %=62,13.

áll, úgy is fogalmazhatnánk, hogy a választási részvétel önálló aktivitási formaként jelenik meg. Ebben az értelemben megerősíti azon korábbi, elméleti alapon hozott döntésünket, hogy a választási részvételt önálló aktivitási formaként kezeljük.

Megjegyzendő továbbá, hogy két klasszikus civil közéleti aktivitás (pénz adományozása civil szervezetnek vagy pártnak, aláírásgyűjtés) önálló főkomponensbe rendeződik. Theocharis modellje önálló, harmadik kategóriába rendezi az önkéntességet és az adományozást. Miután a hazai adatok és a nemzetközi szakirodalom is megerősíti, hogy a civil közéleti aktivitás sajátos, önálló forma, ezért a későbbiekben kutatásaink során nem 4, hanem ötféle aktivitást fogunk vizsgálni.

A főkomponenselemzés és az előző hullámok során készített tanulmányaink tanulságai is alátámasztják azt az álláspontunkat, hogy a részvételi formákat választási, online és offline típusba, és ezeken belül hagyományos, illetve közvetlen formákra osztottuk, amelyet a következő kutatásainktól kezdődően kiegészítünk egy offline civil részvétellel.

Az Aktív Fiatalok negyedik, 2019. februárjában elkészült hullámában az offline közvetlen részvétel 6, a hagyományos részvétel 8 formáját vizsgáltuk. A táblázat alján lévő adatokból kitűnik, hogy választási típusú aktivitásban szinte mindenki részt vett az egyetemisták és főiskolások közül, és az is jól látható, hogy az online és offline formák közül az online gyakorisága magasabb. Az offline participáció választáson túli részéből a közvetlen formák gyakoribbnak, mert ott csak 6 típus van, mégis magasabb az aktivitási index értéke (0,93 pont).

5. táblázat
A részvétel vizsgált formái

	választási részvétel (2)	közvetlen, direkt (6)	hagyományos, tradicionális (8)	online részvétel (7)
1	előző országgyűlési választáson való részvétel	részt vettél aláírásgyűjtésben	Kapcsolatba léptél országos politikussal, országgyűlési képviselővel	aláírtál online petíciót, online politikai nyilatkozatot, online népszavazási kezdeményezést
2	biztosan részt venni a most esedékes parlamenti választáson	aláírtál (papír alapú) politikai nyilatkozatot, népszavazási kezdeményezést, tiltakozó petíciót	kapcsolatba léptél helyi, önkormányzati képviselővel, polgármesterrel, más helyi politikussal	lájkkoltál blogokon, közösségi oldalakon közügyekkel, társadalmi problémákkal kapcsolatos bejegyzéseket,
3		részt vettél törvényes (előre bejelentett) demonstráción, tüntetésen	tevékenykedtél politikai pártban, részt vettél a rendezvényein	szavaztál interneten valamilyen közélettel, társadalommal kapcsolatos kérdésben,

4		részt vettél spontán demonstráción, tüntetésen, utcai vonuláson, megmozduláson	kampánytevékenységet folytattál (pl. ajánlás gyűjtése, plakátragasztás, szórólapozás, stb.)	megosztottál közösségi oldalon közügyekkel, társadalmi problémákkal kapcsolatban eseményeket tükröző képeket, videókat, posztokat,
5		szándékosan nem vásároltál, bojkottáltál árucikket, elkerültél üzletláncot	valakit szavazásra buzdítottál a kampányban	kommenteltél, hozzászóltál blogokon, közösségi oldalakon közügyekkel, társadalmi problémákkal kapcsolatban,
6		szándékosan viseltél politikai üzenetet hordozó jelvényeket, jelképeket	megválasztott tisztségviselő voltál valamilyen közéleti, társadalmi, politikai szervezetben	posztoltál közügyekkel, társadalmi problémákkal kapcsolatos témában.
7			pénzt adományoztál civil szervezetnek vagy pártnak	blogoltál közügyekkel, társadalmi témákkal kapcsolatban
8			részt vettél hallgatói önkormányzati (HÖK) választáson	
	részvételi átlag: 1,56	0,93	0,84	1,62
	nincs aktivitása: 7%	51%	50%	31%

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2019.

Az alábbi táblázat az offline részvétel tendenciáját mutatja be 2013–2015–2019 időszakában. 12 olyan repertoár található az adatfelvételekben, amelyek mind a három évben lekérdezésre került (ezek között az országgyűlési és önkormányzati választási részvétel nem szerepel). Az offline politikai részvétel tendenciája a táblázat alapján világos: ha eltekintünk a választási aktivitástól 2015-höz képest érdemben, 8 százalékponttal növekedett azok aránya, akik nem vettek részt a 12 féle forma egyikében sem. Lényegében stagnált az egyszeres részvétel, és csökkent a sokszoros aktivitás. Még egyszer hangsúlyozzuk ugyanakkor, hogy 2019-ben 2013-hoz és 2015-höz képest a kérdésfeltevés csak az elmúlt 12 hónapra szűkült, ami magyarázhatja a sokszoros (3 vagy többféle offline forma) érdemi csökkenését.

Adataink szerint tehát a 2019-es hallgatói aktivitás egyik legfontosabb újdonsága az, hogy erősen választásorientált, ami a korábbi vizsgálatainkban még kevésbé volt kimutatható.

6. táblázat.

12 összehasonlítható offline részvételi forma* alakulása a magyar egyetemisták és főiskolások között, 2013, 2015, 2019**

	2013	2015	2019
nincs részvétele	26	29	37
egy féle részvétele van	22	25	24
kétféle részvétele van	17	20	17
3 vagy többféle részvétele van	35	26	22
	100	100	100

12 olyan offline részvételi típus van, amely 2013-ban, 2015 és 2019-ben egyaránt lekérdezésre került: részt vettél aláírásgyűjtésben; aláírtál (papír alapú) politikai nyilatkozatot, népszavazási kezdeményezést, tiltakozó petíciót; részt vettél törvényes (előre bejelentett) demonstráción, tüntetésen; részt vettél spontán demonstráción, tüntetésen, utcai vonuláson, megmozduláson; szándékosan nem vásároltál, bojkottáltál árucikket, elkerültél üzletláncot; kampánytevékenységet folytattál (pl. ajánlás gyűjtése, plakátragasztás, szórólapozás, stb.); szándékosan viseltél politikai üzenetet hordozó jelvényeket, jelképeket; kapcsolatba léptél helyi vagy országos politikussal, országgyűlési képviselővel; tevékenykedtél politikai pártban, részt vettél a rendezvényein; megválasztott tisztségviselő voltál valamilyen közéleti, társadalmi, politikai szervezetben; pénzt adományoztál civil szervezetnek vagy pártnak; részt vettél hallgatói önkormányzati (HÖK) választáson.

*2019-ben a pontos kérdés így hangzott: Az alábbi tevékenységek közül részt vettél-e valamelyikben az utóbbi 12 hónapban?

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013, 2015 és 2019. Saját számítás

AZ AKTIVITÁS SZOCIOLÓGIAI KARAKTERE

Közvetlen participáció

A közvetlen participációt tekintve aktív hallgatóknak tekinthetők a futtatott ANOVA statisztikák alapján, a bölcsészek (1,25 indexpont), a jogászok (1,06) és mindenekelőtt a társadalomtudományi szakos hallgatók (1,33 átlagpont).²⁵ Szignifikáns különbség mutatható ki a közvetlen részvételt tekintve az állandó lakhely alapján is. Az adatok szerint ugyanis a fővárosi egyetemisták és főiskolások messze aktívabbak ebben a részvételi típusban, mint a többi lakhelyen élők (1,14 átlag-

²⁵ Az alacsony elemszám miatt csak tájékoztató, érdekes adat, hogy a művészeti képzésben és művészetközvetítésben résztvevő hallgatók aktivitása még a társadalomtudományokat hallgató fiatalokénál is magasabb, megközelíti a 2 átlagpontot.

pont). Szintén releváns szempont a vallásosság. Minél kevésbé vallásos a hallgató, annál magasabb a közvetlen részvétele. Az önmagukat ateistáknak vallóknál 1,21 pont szemben az egyháziasan vallásos 0,70 átlagponttal. Végül érdemes megemlíteni, hogy a saját bevallásuk szerint anyagilag „nehezen élők” körében extrém magas, 2,12 pont a közvetlen részvétel átlaga. Igaz ugyanakkor, hogy ebben a kategóriát kevesen, mindösszesen 17-en választották (nélkülözések között élek és hónapról hónapra anyagi gondjaim vannak kategória együttesen).

Ahogy a tanulmány bevezetőjében jeleztük, minden korábbi kutatásunk arra a következtetésre jutott, hogy a politikai aktivitás kulcsa a minimális politikai érdeklődés. Nincs ez másképpen 2019-ben sem. A politikai (és tegyük hozzá a közéleti) érdeklődés emelkedésével párhuzamosan emelkedik a különböző részvételi formák átlaga is. A közvetlen repertoár esetében például 3,75-szeresére nő a részvételi index értéke a politikai iránt egyáltalán nem érdeklődőktől a politika iránt nagyon érdeklődők felé haladva. Lényegében ugyanekkora a változás a hagyományos aktivitási formák vonatkozásában is.

Hagyományos participáció

Érdekes a hagyományos aktivitási formákban résztvevő hallgatók szociodemográfiai, szociokulturális háttere. Lényegében egyetlen tényező, a nem különbözteti meg statisztikai értelemben szignifikáns módon a hallgatókat. A férfiak aktívabbak, mint a nők, ugyanakkor más megkülönböztető háttérdimenziót $p \leq 0,05$ -es szignifikancia szinten nem rögzíthetünk (szemben a közvetlen formákkal).²⁶

Összességében tehát, a magasabb személyes bevonódást igénylő, több elköteleződéssel járó részvételi típusok karakteresebb képet mutatnak, mint a hagyományos részvétel. Inkább humán beállítódású, fővárosi hallgatókra jellemző, akik kevésbé vallásosak, ugyanakkor fokozottan érdeklődnek a közéleti, társadalmi, politikai ügyek, kérdések iránt. Ez a leírás alig különbözik attól, amit a 2015-ös Aktív Fialatok kutatás alapján készített elemzésünkben megállítottunk (Oross–Szabó 2017).

Online részvétel

Az online részvétel mibenlétét illetően sokáig nem volt szakirodalmi konszenzus. A társadalomtudósok egy része úgy vélte, hogy az online participáció nem önálló részvételi ág, vagyis nem több mint a hagyományos és kollektív formák technikailag új megoldása (Bakker–De Vreese 2011). Mára azonban bizonyítást nyert (Oser–Hooghe–Marien 2013, 98), hogy az online részvétel a politikai rész-

²⁶ Vizsgált változók: az intézmény fenntartója, képzési szint, képzési terület, korcsoport, állandó lakhely, vallás, anyagi helyzet, apa iskolázottsága.

vétel önálló területét jelenti. A digitális, hálózatos részvétel nem a korábban már létező részvételi formák kiterjesztése, hanem kreatív, kifejező és egyénre szabott részvételi forma (Theocharis-van Deth 2017, 96). Az online részvétel ebben a megközelítésben olyan lehetőség, amely képes korábban nem mobilizált csoportok bevonására.

Magyarországon több kísérlet is zajlott az online participáció részletesebb vizsgálatára. Korábban a magyar fiatalok online politikai aktivitását vizsgáló kutatási eredmények azt találták, hogy az internetben rejlő politikai potenciált azon csoportok tudják kihasználni, akik már eleve elkötelezettek és aktívak, vagyis a hagyományosan privilegizálnak tekintett társadalmi csoportok láthatóan teljes átfedést mutatnak a háló elittel (Hári 2010, 104, Szabó–Oross 2012; Oross–Szabó 2014). A 2015-ös vizsgálat eredményei azt mutatták (Oross–Szabó, 2017), hogy vannak olyan hallgatói alcsoportok, amelyek az online bevonódás terén aktívabbak: a bölcsész, agrár, illetve a jogtudományi képzésre járók mellett a férfiak körében, valamint a baloldali és az erős nemzeti érzésűeknél az online tér új csoportok bevonódását teszi lehetővé. Az Aktív Fiatalok Magyarországon 2019-es adatfelvétele lehetővé tette ezen forma minden korábbinál részletesebb elemzését.

Ahogy az a fentebb közölt ábrákból, táblázatokból kitűnt, minden korábbi hullámhoz képest több, hét online részvételi formát soroltunk fel a kérdőívben (eggyel többet, mint négy éve), erről kellett a kérdezettnek megmondania, hogy részt vett-e valamelyikben, csinálta-e már valamelyiket az adatfelvételt megelőző 12 hónapban. A felsorolt aktivitási típusok úgy lettek megfogalmazva, hogy ne csak általában posztolásról, lájkolásról szóljon, hanem specifikusan, társadalmi problémákra asszociáljon a kérdezett.

A 2019-es adatok alapján az online participáció sajátos, hierarchikus jelleget mutat. A legmagasabb részvételi arányt a lájkolás érte el 56 százalékkal. Ez 9 százalékpontos emelkedés 2015-höz képest, de meghaladja a korábbi hullámok eredményeit is. Arra kérdésre, hogy „szavaztál interneten valamilyen közélettel, társadalommal kapcsolatos kérdésben” a válaszadók 28 százaléka válaszolt igennel. Ez kisebb mértékben 2015-höz, jóval nagyobb mértékben az azt megelőző, még részben online felvételi módszerrel készült kutatási eredményekhez jelent csökkenést. A válaszadók 15 százaléka kommentelt a vizsgálatot megelőző 12 hónapban közéleti témában, míg közéleti tartalmú szöveget 12 százalékuk posztolt. Mindkét esetben jelentős, statisztikai hibátáron túli csökkenés látható a tendenciákban, ugyanakkor ismét jelezni szükséges, hogy 2013-ban és 2015-ben a részvétel nem volt időben korlátozva, 2019-ben az utóbbi 12 hónapra vonatkoztattuk a kérdést. A közéleti témájú blogírás teljesen „kiment a divatból”, kikerült a hallgatók eszköztárából, ugyanis mindössze két százaléuk írt hosszabb lélegzetű írást nyilvános online felületen.

Összességében – a kérdés változásával párhuzamosan –, különösebb statisztikai hozzáértés nélkül is látható a táblázatból az online részvétel visszaszorulása az elmúlt 4 év alatt.

7. táblázat.

Az online részvétel alakulása 2013, 2015 és 2019
(2013: az alkalmi és a rendszeres részvétel együttes százalékos megoszlása
2015 és 2019: az igen válaszok százalékos megoszlása)**

közéleti témában	2013	2015	2019
blogolt	12	4	2
posztolt	–	23	12
hozzászólt, kommentelt	32	24	15
megosztott	41	32	20
szavazott	52	32	28
aláírt online petíciót	–	–	30
lájkkolt	49	47	56

*2019-ben a pontos kérdés így hangzott: Az alábbi tevékenységek közül részt vettél-e valamelyikben az utóbbi 12 hónapban?

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013, 2015 és 2019. Saját számítás.

Arra a kérdésre, hogy kik vesznek inkább részt online participációban, hasonló eljárással tudunk válaszolni, mint a hagyományos és közvetlen részvétel esetében tettük. ANOVA statisztikákat futtattunk 8 háttérváltozóval. Nem szignifikáns tényező az intézmény fenntartója, a képzés szintje, a kérdezett neme, a korcsoportja, az állandó lakhelye, anyagi helyzetének szubjektív megítélése, valamint a vallási hovatartozása. Egyetlen olyan dimenzióról beszélhetünk, amely mentén elkülönülnek a hallgatók, ez pedig a képzési terület. Az offline közvetlen formához képest, ahol a humán tudományágakhoz tartozó hallgatók dominanciáját láttuk, ebben az esetben két olyan képzési területet is ki kell emelni, amely más formák esetében nem volt kiugró. A természettudományi szakos hallgatók online participációs átlaga 1,99 indexpont, második legmagasabb, illetve a pedagógusoké 1,93 indexpont, harmadik legmagasabb érték az összes mérhető képzési terület közül. E két csoport tehát az offline részvétel helyett inkább az online participációt preferálja, ugyanakkor a humán szakos egyetemisták és főiskolások ebben az esetben is átlag feletti részvételre képesek.

Miután az összes többi háttérdimenzió nem szignifikáns, az online participáció demokratizáló hatásait nehezen látjuk bizonyíthatónak. Sokkal plauzibilisebb az a forgatókönyv, hogy az offline participációban aktív hallgatók kiterjesztik befolyásukat, aktivitásukat az online térre is. A szakirodalomban leírtaknak megfelelően ugyanakkor van néhány hallgatói csoport, amelyek számára az online tér kétségtelesenül részvételi alternatívát nyújt.

8. táblázat

Az online részvétel átlagai képzési területeként (átlagok)*

A főszaokod milyen képzési területhez tartozik?	online részvétel	
bölcsettudomány	2,20	átlag feletti online részvétel
termésettudomány	1,99	
pedagógusképzés	1,93	
társadalomtudomány	1,88	
jogtudomány	1,76	
gazdaságtudomány	1,57	átlag alatti online részvétel
egésettudomány (nem orvosi)	1,54	
orvostudomány	1,48	
agrártudomány	1,46	
informatika	1,40	
műszaki tudományok	0,92	
minta átlaga	1,62	

*a táblázatban azok a képzési területek szerepelnek, ahol az elemszám eléri a 30 főt.

Forrás: Aktív Fialok Magyarországon, 2019. Sajat számítás.

A POLITIKAI RÉSZVÉTEL HORIZONTÁLIS MODELLJE 2019

Kutatássorozatunk egyik, ha nem a legfontosabb újdonsága volt a politikai részvétel komplex, hullámról hullámra bővülő vizsgálata. Az elmúlt években e témában készített tanulmányaink (Szabó–Oross 2012; Oross–Szabó 2014; Szabó–Oross 2014) igyekeztünk egy olyan módszertant kidolgozni, amellyel részletesen bemutatható a magyar főiskolások és egyetemisták részvételi mintázata. Arra törekedtünk, hogy a választási, a hagyományos, a közvetlen (direkt demokratikus) és az online (Online) participációt egyaránt beemeljük a horizontális modellünkbe. Nem általában vizsgáltuk a részvételt, hanem azokat az itemeket választottuk ki, amelyek valamilyen módon kötődnek a politikai alrendszerhez, vagy politikai véleményartikulációként értelmezhetők.²⁷ Mindamelltt a részvétel mellett a szervezethez is figyelembe vettük, tehát azt, hogy milyen közéleti csoportokhoz, egyesületekhez kapcsolódik egy-egy hallgató. Ezen túlmenően pedig erős meg-szorításokat tettünk a részvételek számát és mélységét illetően is.²⁸

27 2014-ben megjelent tanulmányunkban elkészítettük a tág és a szűk részvételi modell összehasonlítását (Szabó–Oross 2014).

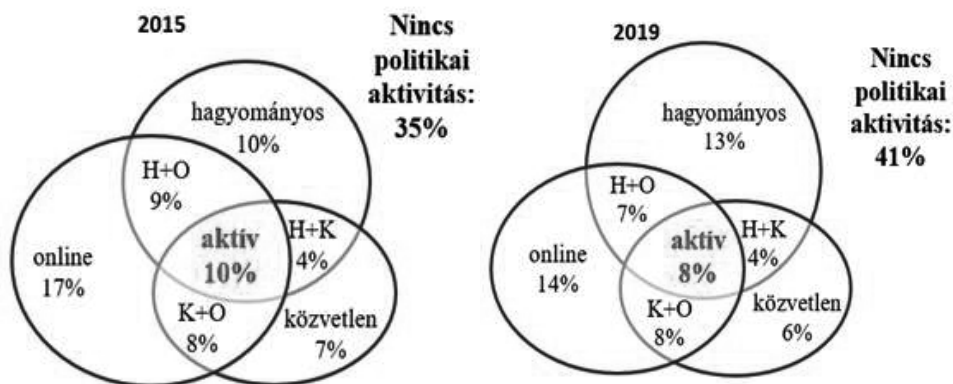
28 A horizontális modell elkészítésének metódusát előző cikkünkben részletesen bemutatottuk. Jelen tanulmányunkban pontosan azt az eljárást követtük, mint 4 évvel korábban, de a 2015-ben újonnan lekérdezett és 2019-ben megismételt részvételi típusokat is beemeltük a modellbe. Épp ezért a 2015-ös modellt 2019-ben újraalkottuk. (0–1 értéket vehet fel a hagyományos részvétel a közéleti szervezethez együtt + 0–1 többes közvetlen részvétel és + 0–1 többes online részvétel). (Oross–Szabó 2017).

Azt tapasztaltuk, hogy egyrészt a részvétel vonzza a részvételt, vagyis, ha a hallgató involválódik egy-egy részvételi formában, akkor más részvételben is aktívabbá válik. Másrészt úgy láttuk, hogy a magyar főiskolások és egyetemisták politikai aktivitásában a direkt részvételi formák bizonyultak a legnépszerűbbnek, és ez tűnt a politikai participáció kulcsának. Azt állítottuk, hogy akinek van – az egyén szintjén egyre magasabb szintű bevonódást, egyre jelentősebb költséget és ezzel párhuzamosan csökkenő kollektív jószágot eredményező – kollektív részvétele, az nagyon nagy valószínűséggel hagyományos részt vevő is lesz, és ezzel párhuzamosan az online térben is inkább kifejti saját véleményét, álláspontját. Harmadik megállapításunk pedig az volt, hogy az online participáció jelentősége felértékelődött 2013-hoz képest, ugyanakkor 2015-ben még nem kívántuk ennek az elmozdulásnak a jelentőségét megítélni.

A 2019-ös vizsgálati hullám eredményeiből készített grafikon nem mutat lényegesen eltérő mintázatot a 2015-ös ábrához képest. Történtek azonban kisebb, fontosnak tűnő elmozdulások. 2015-ben a hallgatók 35 százalékának nem volt politikai participációja, ez az arány 41 százalékra növekedett, tehát kisebb részvételi apályról beszélhetünk (megjegyezve ismételten, hogy 2015-ben korábbi a részvételre, 2019-ben az utolsó 12 hónap aktivitására kérdeztünk rá).

3. ábra.

A politikai részvétel az egyetemisták és főiskolások körében, 2015 és 2019

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2015. Saját számítás.

Látható a grafikonból az is, hogy következetesen, lényegében minden kategóriában csökkent a participáció egyet, a hagyományos formákat kivéve: 2015-höz képest – ugyanolyan módszertannal vizsgálva – nem csökkent, hanem nőtt a közvetlen szervezethez kötődést és a hagyományos repertoárt magába foglaló kategória aránya. Magyarozatként megjegyezzük, hogy amint erre fentebb többször is rámutattunk, lényegesen emelkedett a választási aktivitás (biztosan részt vesz egy

most vasárnap esedékes parlamenti választáson), továbbá a 2018-as országgyűlési választások közelsége miatt a szavazásra buzdítás aránya is jelentősen, több mint 10 százalékponttal emelkedett. A közéleti szervezettség, azaz a különböző közélettel kapcsolatos szervezetekhez kötődés (pl. HÖK, pártok és azok ifjúsági szervezetei, környezetvédelmi, emberjogi szervezetek, stb.) viszont nem emelkedett 4 év alatt, így a választásokkal kapcsolatos részvételnövekedés állhat az átalakulás mögött.

2015-ben azt tapasztaltuk, hogy a korábbi hullámokhoz képest emelkedett a többszörös, valamint az önálló online részvétel mértéke, de ennek jelentőségét és szerepét nem kívántuk érdemben megítélni. A 2019-es eredmények világosan jelzik az online participáció meghatározó fontosságát a hallgatói aktivitásban. Két, egymást követő hullámban is 15 százalék körüli azon hallgatók aránya, akik kizárólag online participációban vettek részt, és nincs többes aktivitásuk. Viszont további 15–16 százaléknyi hallgató az online részvétel mellett más formákban is aktív.

2015-ben a kifejezetten aktív hallgatók, vagyis a minden részvételi formában involválódtak aránya 10 százalék volt, 2019-re ez az arány 8 százalékra csökkent. A nappali tagozatos hallgatók 8 százaléka tehát a hagyományos, a közvetlen és az online részvételi forma mindegyikét valamilyen formában használja politikai értékei, ideológiájának kifejtésére.

A horizontális modellünkben a többes részvétel egyébként a hallgatói réteg több mint egynegyedét érinti, tehát az a megállapításunk, hogy a részvétel részvételt vonz nemcsak egy-egy típuson belül, hanem a különböző részvételi formák együttesében is érvényes. Igaz azonban, hogy négy év alatt – párhuzamosan az aktivitás csökkenésével – a többes részvétel is alacsonyabb lett.

A legaktívabb, „részvételt halmozó” egyetemisták és főiskolások jellemzéséhez kétváltozós keresztábra elemzéseket készítettünk. Vizsgáltuk a kibocsátó család, valamint a hallgató saját szociodemográfiai, szociokulturális hátterét, egyes politikai szocializációs tényezőket és egyéni kompetenciákat, jellegzetességeket (hallgatói státusból eredő vonásokat és ideológiai kötődéseket). Az elemzések alapján jól körülhatárolható az aktív hallgatók karaktere. Egy, a politika iránt kimagasló mértékben érdeklődő, a családban és a barátok között a témáról gyakran beszélgető hallgató képe bontakozik ki, akik már középiskolás korukban is rendszeresen beszélgettek közéleti témákról nemcsak a családban, de az iskolában, illetve a korabeli barátok körében. Rendelkeznek valamilyen (karakteres baloldali vagy karakteres jobboldali, liberális, illetve radikális) ideológiai kötődéssel. A politikailag elkötelezett hallgatók tehát a politikai aktivitásban is halmozottan involválódnak. Mindez persze azt is jelenti, hogy van politikai preferenciájuk, ami a jelenlegi kormány–ellenzék dichotómiát figyelembe véve elsősorban az ellenzéki pártok támogatását jelenti (leginkább Magyar Kétfarkú Kutya Párt és Momentum Mozgalom). Bináris logisz-

tikus regressziós modellben tesztelve a magyarázó változók hatásait kitűnik, hogy a politikai érdeklődés (ha nem a politikai, akkor a közéleti érdeklődés) a legfontosabb, legnagyobb magyarázó erejű változó. Hatása olyan nagy, hogy minden más szocializációs és szociokulturális/szociodemográfiai változó fele, harmadakkora. A politikai mellett a szuperaktivitás létrejöttéhez meghatározó jelentőségűnek tűnik a középiskolás kor, az ottani iskolai beszélgetések gyakorisága, illetve a jelenlegi baráti/kortárcsoporti – ennek híján – a jelenlegi család szocializáció. Több magyarázó változó nem befolyásolja a szuperrészvétel kialakulását.

Az adatok tükrében nem győzzük eléggé hangsúlyozni a minimális társadalmi, közéleti, politikai érdeklődés kialakulását, ami nélkül a politikailag aktív hallgató lényegében nem létezhet.

VALÓBAN AKTÍVAK-E A HALLGATÓK?

A tanulmány utolsó részében arra a kérdésre keressük a választ, hogy valóban aktívak-e a társadalom különböző csoportjaihoz képest a magyar egyetemisták és főiskolások. Ahogy arra korábban utaltunk az Aktív Fiatalok kutatás 2019-es hullámán kívül az összehasonlításához felhasználtuk a Magyar Ifjúság Kutatás 2016 adatbázisát (MIK 2016)²⁹, valamint az MTA TK PTI választási panel vizsgálatának 2018-as országgyűlési választások utáni 3. hullámát (MTA TK PTI VP 2018/3). Az adatfelvételek három különböző időpontban, három eltérő mintán készültek, így az összehasonlítás csak a tendenciák bemutatását teszi lehetővé. A MIK 2016, valamint a választási panel kutatások adatainak elemzésekor az egyetemisták és főiskolások véleményét nem vettük figyelembe. A kérdés, amire választ keresünk tehát, hogy igaz-e az az állítás, miszerint a hallgatók a magyar társadalom többi rétegeihez képest eltérő részvételi mintázattal rendelkeznek, sokkal aktívabbak, mint bármely másik nagycsoport.

A három adatbázisban külön-külön 14 olyan részvételi típus található, amelyek összehasonlítása lehetséges. Ezekből 6 közvetlen, 4–4 pedig hagyományos, illetve online repertoár.³⁰ Az alábbi (8.) táblázat több fontos tanulsággal szolgál.

29 Az adatfelvétel 2016 őszén készült 8000 15–29 éves magyar fiatal körében. A 8000 fős minta egyik 2000 fős, önmagában is reprezentatív almintájában kerültek lekérdezésre a politikai részvétellel kapcsolatos kérdések.

30 Közvetlen: politikai nyilatkozatok aláírása; aláírásgyűjtés; demonstráción való részvétel; spontán demonstráción való részvétel; bojkott; jelképviseles.

Hagyományos: kapcsolatba lépett országos, illetve helyi politikussal; politikai pártban tevékenykedett; kampánytevékenységet folytatott; pénzt adományozott civil szervezetnek vagy pártnak.

Online: kommentelt, szavazott, lájkolt, megosztott közügyekkel, társadalmi problémákkal kapcsolatban.

8. táblázat

Részvételi indexek alakulása a fiatalok, az egyetemisták és a 29 éven felüli népesség körében

index	MIK2016 (18–29 éves)*		AFM 2019 (egyetemisták és főiskolások)		MTA TK PTI VP 2018/3 (29+ éves)*	
	nincs aktivitás	aktív. átlag	nincs aktivitás	aktív. átlag	nincs aktivitás	aktív. átlag
N	1418		800		884	
hagyományos (0–4)	94	0,08	73	0,37	86	0,24
közvetlen (0–6)	89	0,17	51	0,93	81	0,34
online (0–4)	68	1,05	37	1,18	80	0,44
összrészvétel (0–14)	62	1,29	21	2,48	68	1,03

*egyetemisták és főiskolások nélkül.

Forrás: MIK 2016, Aktív Fiatalok Magyarországon 2019 és MTA TK PTI VP 2018/3. Saját számítás.

1. az online aktivitás a 18–29 évesek, az egyetemisták és a 29 évnél idősebbek körében is a leggyakoribb részvételi forma, annak ellenére, hogy a hagyományos részvételhez képest kisebb a maximum értéke. Az egyetemistákon kívüli fiataloknál az online aktivitás 2,5-szer haladja meg a felnőtt népességét, nem éri el azonban az egyetemistákét. A két fiatal minta azonban az online részvétel vonatkozásában sokkal jobban hasonlít egymásra, mint a 29 éven felüliekéhez. Indokolt tehát az online participáció önálló kategóriaként való kezelése.
2. A 18–29 évesek körében a hagyományos, politikai alrendszerhez, pártokhoz kötődő aktivitási formák rendkívül népszerűtlennek tűnnek, hiszen a szóba jöhető 4 részvételi formából egyben sem vesz részt 94 százalékuk. Ehhez képest a 29 évnél idősebbek esetében az inaktív aránya 86 százalék. A közvetlen formákban viszont 5–6 százalékponttal magasabb az aktivitás, ugyanakkor érdemes felhívni a figyelmet, hogy ebben az esetben nem 4, hanem 6 forma közül választhattak a kérdezettek.
3. Kétségtelenül az egyetemisták a többi fiatalhoz és az idősebb polgárokhoz képest is aktívabbak, még hozzá jelentősen. Különösen igaz ez a közvetlen részvétel vonatkozásában, ahol a 15–29 évesekhez képest hatszorosa, az idősebbekhez képest majd háromszorosa a részvételi indexek közötti különbség. A hallgatók tehát aktívabbak, és ezen aktivitásuk a magasabb elköteleződés, személyes részvételt igénylő formákban hatványozottan jelentkezik.
4. Jól látszik az egyetemisták aktivizmusa, ha az összrészvétel eredményeit hasonlítjuk össze, hiszen az Aktív Fiatalok 2019-es kutatása szerint egy

hallgatóra 2,5 aktivitás jut (tehát egy hallgató nemcsak egyféle, de általában többféle részvételben is involválódik), míg a 18–29 éveseknél és a 29 éven felülieknél az összrészvétel indexe 1 átlagpont körül szóródik. Az egyetemistákon és főiskolásokon túli kortárs nemzedék relatíve magas összrészvétele azonban jórészt az online aktivitásból ered. Összességében a fiatalok hattizede, az idősebbek mintegy héttizede passzív, semmilyen közéleti, politikai részvétellel nem rendelkezik. A hallgatóknál ez az arány mindössze 21 százalék. A hallgatók tehát minden szempontból kiemelkednek akár a kortárs, akár az idősebb nemzedéket vizsgáljuk. A hagyományos, inkább pártokhoz kötődő, az erősebb bevonódást kívánó közvetlen részvétel és az online participáció is az egyetemisták és főiskolások terepe. A magas össz-részvételi átlag azt mutatja, hogy a hallgatók képesek több részvételi mezőben megjelenni.

Arra a kérdésre, hogy igaz-e a hallgatói népesség aktivizmusa, határozottan igen választ tudunk adni, legalábbis a vizsgált dimenziók alapján. Az is látható, hogy a részvételi mintázat eltérő a fiatalokétól és az idősebbekétől is, karakteresebb az erőteljes bevonódást, úgy is fogalmazhatnánk, hogy nagyobb kockázatot jelentő közvetlen formákban, de az is látszik, hogy a hallgatók kevésbé határolódnak el a politikai alrendszerhez kötődő participációs típusoktól, mint más társadalmi csoportok.

ÖSSZEFOGLALÁS

Immár négy kutatási hullám egybehangzó eredménye, hogy a politikai és a közéleti érdeklődés megítélése elválnak a hallgatók körében. Legújabb kutatásunkban azt találtuk, hogy növekedett a hallgatók politikai érdeklődése. Mindamellet a politikailag érdeklődők a közéleti kérdések iránt is inkább érdeklődnek. Nemcsak növekedett tehát a hallgatók politikai érdeklődése, de szimmetrikusabbá is vált. Ezzel párhuzamosan a szóasszociációk alapján a politikára tapadó negatív kontextus egy hajszálnyit mintha enyhült volna.

A hallgatók politikai szocializációjának korábbiaknál részletesebb vizsgálatából fakadó fontos új eredményként azt találtuk, hogy a vita, a vélemények ütköztetése, az eltérő álláspontok meghallgatása az, ami a politikai érdeklődés kialakulását elősegíti.

Tanulmányunkban igyekeztünk komplex képet adni arról, miként alakul a hallgatók politikai részvétele, ennek érdekében megkülönböztettünk választási, hagyományos, direkt és online politikai részvételt és azokhoz a részvétel változó formáinak, eszközeinek megértésére huszonnégy változót rendeltünk. Yannis Theocharis és Jan W. van Deth (2017) cikke és a saját többváltozós eredményeink alapján azt a kutatói döntést hoztuk, hogy a későbbiekben ezen felosztást egy új részvételi típussal, a civil aktivitással bővítjük.

A 2019-es kutatási adatok a választási részvétel kiemelt fontosságát tükrözték, a válaszadók több, mint négyötöde (84%) részt vett országgyűlési választásokon. A választási aktus felértékelődését támasztja alá továbbá, hogy a „valakit szavazásra buzdították a kampányban” kategória 4 évvel ezelőttihez képest szinte megduplázódott. A többi participációs forma gyakoriságában inkább csökkenés, mint növekedés következett be, s az aktivitás csökkenését az is jelzi, hogy 2015-höz képest érdemben, 8 százalékponttal növekedett azok aránya, akik nem vettek részt a 12 féle forma egyikében sem, míg a minden részvételi formában involválódtak aránya 10 százalékról 8 százalékra csökkent.

A részvétel jelzett változása, különösen a demonstrációk trendjének alakulása megfelel a hibrid rezsimekre jellemző mintázatnak: Magyarországon közepes választási részvétel mellett, alacsony a demokratikus részvétel szintje (Szabó–Oross 2019). Korábban a részvétel ezen jellegzetessége nem volt ennyire markáns, így a kapott eredmények tényleges változásra utalnak.

A direkt részvétel terén a legaktívabb csoportot képzési terület szerint a jogászok és a társadalomtudományi szakos hallgatók adják, az állandó lakhely alapján is szignifikáns különbség mutatható ki: fővárosi egyetemisták és főiskolások messze aktívabbak ebben a részvételi típusban, mint a többi lakhelyen élők. Emellett szintén releváns szempont a vallásosság.

Kutatási eredményeink fényében az online részvétel önálló részvételi típusává válása, valamint jelentőségének növekedése igazolódott. A 2015-ös vizsgálat után 2019-ben is 15 százalék körüli azon hallgatók aránya, akik kizárólag online participációban vettek részt, és nincs többes aktivitásuk. Emellett további 15–16 százaléknyi hallgató online részvétel mellett más formákban is aktív.

Vizsgálati eredményeink alapján két csoport, természettudományi szakos, valamint a pedagógus hallgatók körében kiemelkedően népszerű az online részvétel más részvételi formákkal összevetve. Ugyanakkor a humán szakos egyetemisták és főiskolások ebben az esetben is átlag feletti részvételre képesek.

Elemzésünk a részvételt halmozó hallgató profilja úgy körvonalazható, mint egy, a politika iránt kimagasló mértékben érdeklődő, a családban és a barátok között a témáról gyakran beszélgető hallgató képe bontakozik ki, akik már középiskolás korukban is rendszeresen beszélgettek közéleti témákról nemcsak a családban, de az iskolában, illetve a korabeli barátok körében. Rendelkezik valamilyen (karakters baloldali vagy karakteres jobboldali, liberális, illetve radikális) ideológiai kötődéssel. A politikailag elkötelezett hallgatók tehát a politikai aktivitásban is halmozottan involválódnak. Mindez persze azt is jelenti, hogy van politikai preferenciájuk, ami a jelenlegi kormány–ellenzék dichotómiát figyelembe véve elsősorban az ellenzéki pártok támogatását jelenti

Elemzésünk igazolta azt, hogy a hallgatók a társadalom legaktívabb csoportját jelentik. A hallgatók részvételi mintázata eltér mind az összes a fiatalétól, mind a felnőtt társadalométól: karakteresebb az erőteljes bevonódás tapasztalható a na-

gyobb kockázatot jelentő közvetlen formákban való részvétel terén, valamint az is látszik, hogy a hallgatók kevésbé határolódnak el a politikai alrendszerhez kötődő participációs típusoktól, mint más társadalmi csoportok.

Indokoltnak tűnik a korábbiaknál szélesebb skálán mérni a fiatalok politikai részvételre vonatkozó attitűdjeit. A jövőbeli közvélemény-kutatások részvételre vonatkozó kérdésparkjának bővítése hozzájárulhat ahhoz, hogy az általunk vizsgált kérdéseket a magyar társadalom egészét érintően is megvizsgálhassuk.

IRODALOM

- Böcskei, Balázs (szerk.); Szabó, Andrea (szerk.): *Hibrid rezsimek: A politikatudomány X-aktái*. Budapest, Magyarország : MTA TK Politikatudományi Intézet; Napvilág Kiadó (2019) , 180 p. ISBN: 9789633384411
- Gyulai Attila 2017: Magyarország a sűrű zónában? A magyar politikai rendszer hosszú hibridizációja. In: BODA Zsolt–SZABÓ Andrea (szerk.): *Trendek a magyar politikában 2. A Fidesz és a többiek: pártok, mozgalmak, politikák*. MTA TK PTI–Napvilág Kiadó, Budapest. 15–42.
- Jennings, M. K. – Stoker, L. – Bowers J. (2009): Politics across Generations: Family Transmission Reexamined. *The Journal of Politics*, Vol. 71, No. 3, July 2009, Pp. 782–799. doi:10.1017/S0022381609090719
- Oross Dániel (2015): *Ifjúsági részvétel a pártpolitikán túl*, Doktori értekezés. <http://phd.lib.uni-corvinus.hu/859/>
- Oross Dániel (2013): Társadalmi közérzet, politikához való viszony. In: *Magyar Ifjúság 2012. Tanulmánykötet*, Budapest 2013 Kutatópont. 283–313.
- Oross Dániel – Szabó Andrea (2014): A demokratikus részvétel tendenciái a magyar egyetemisták és főiskolások körében. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan Lázadó Hallgatók II.*, Budapest–Szeged. MTA TK PTI–Belvedere Meridionale, pp. 77–99.
- Oross Dániel – Szabó Andrea (2017): Trendek a magyar egyetemisták és főiskolások politikai részvételében, 2011–2015. In Szabó A. (szerk.) *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015)*. Szeged–Budapest: Belvedere Meridionale – MTA TK PTI, pp. 100–122.
- Oser, J., Hooghe, M., Marien, S. (2013): Is Online Participation Distinct from Offline Participation? A Latent Class Analysis of Participation Types and Their Stratification. *Political Research Quarterly*, Vol 66, Issue 1. 91–101. pp
- Róna Dániel – Szabó Andrea (2017): A 2015-ös adatfelvétel módszertana. In: Szabó Andrea, Oross Dániel (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015)*. Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale, MTA TK PTI, 208–210. p.

- Szabó Andrea – Oross Dániel (2012): A demokratikus részvétel tendenciái a magyar egyetemisták és főiskolások körében. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012*. Szeged, Belvedere Meridionale.
- Szabó Andrea – Oross Dániel (2018): A politikai érdeklődésre ható tényezők európai perspektívában – a magyar eset. *Socio.hu*, 2018/ 2. pp. 72–93
- Szabó Andrea – Oross Dániel (2019): Két modell között? A politikai rendszerek megítélése és a politikai aktivizmus mintázatai Magyarországon In: Böcskei Balázs – Szabó Andrea (szerk.): *Hibrid rezsimek – A politikatudomány X-aktái*. Budapest, MTA TK PTI – Napvilág Kiadó, 35–58. p.
- Szabó Andrea (2019): A 2019-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana. In: Szabó Andrea – Susánszky Pál – Oross Dániel (szerk.): *Mások vagy ugyanolyanok? A hallgatók politikai aktivitása, politikai orientációja Magyarországon (2019)*. Budapest – Szeged, Belvedere Meridionale – Heinrich Böll Stiftung – TK PTI.
- Theocharis, Y, – van Deth, J. W. (2017): *Political Participation in a Changing World. Conceptual and Empirical Challenges in the Study of Citizen Engagement*. New York, Routledge.

MELLÉKLET

A politikai érdeklődés bináris logisztikus modellje (Wald eljárás)
(függő változó=politikai érdeklődés)

		B	Exp(B)	Wald	Sig.
Step 1	baráti beszélgetés gyakorisága	6,517	1,874	88,113	,000
	Constant	,918	-,086	,530	,467
Step 2	családi beszélgetés gyakorisága	2,735	1,006	20,364	,000
	barát beszél	4,622	1,531	53,278	,000
	Constant	,839	-,175	2,061	,151
Step 3	családi beszélgetés gyakorisága	2,537	,931	16,813	,000
	baráti beszélgetés gyakorisága	4,539	1,513	50,761	,000
	volt-e meghatározó politikai esemény?	2,581	,948	12,599	,000
	Constant	,657	-,419	8,880	,003
Step 4	szülő politikai nézeteivel való egyetértés	,590	-,528	6,879	,009
	családi beszélgetés gyakorisága	3,024	1,107	21,080	,000
	baráti beszélgetés gyakorisága	4,127	1,418	43,363	,000
	volt-e meghatározó politikai esemény?	2,466	,903	11,189	,001
	Constant	,778	-,251	2,644	,104
Step 5	szülő politikai nézeteivel való egyetértés	,586	-,535	6,967	,008
	családi beszélgetés gyakorisága	2,922	1,072	19,249	,000
	baráti beszélgetés gyakorisága	4,061	1,401	41,694	,000
	hogyan beszélnek a szülők a politikáról?	,606	-,500	6,290	,012
	volt-e meghatározó politikai esemény?	2,643	,972	12,662	,000
	Constant	2,066	,726	3,027	,082
Step 6	szülő politikai nézeteivel való egyetértés	,600	-,511	6,296	,012
	családi beszélgetés gyakorisága	2,766	1,017	16,915	,000
	baráti beszélgetés gyakorisága	4,200	1,435	42,610	,000
	hogyan beszélnek a szülők a politikáról?	,596	-,518	6,629	,010
	volt-e meghatározó politikai esemény?	2,587	,950	11,815	,001
	település típusa	1,101	,096	6,244	,012
	Constant	1,361	,308	,470	,493

Step 7	szülő politikai nézeteivel való egyetértés	,597	-,515	6,411	,011
	családi beszélgetés gyakorisága	2,794	1,027	17,168	,000
	baráti beszélgetés gyakorisága	4,109	1,413	40,704	,000
	hogyan beszélnek a szülők a politikáról?	,609	-,496	5,995	,014
	volt-e meghatározó politikai esemény?	2,521	,925	10,983	,001
	nem	,583	-,540	5,038	,025
	település típusa	1,105	,099	6,575	,010
	Constant	2,969	1,088	3,619	,057
Step 8	szülői alapelveivel való egyetértés	,643	-,441	4,474	,034
	szülő politikai nézeteivel való egyetértés	,682	-,383	3,220	,073
	családi beszélgetés gyakorisága	2,888	1,061	18,022	,000
	baráti beszélgetés gyakorisága	3,988	1,383	38,833	,000
	hogyan beszélnek a szülők a politikáról?	,595	-,520	6,395	,011
	volt-e meghatározó politikai esemény?	2,529	,928	10,994	,001
	nem	,572	-,558	5,295	,021
	település típusa	1,109	,104	7,041	,008
Constant	3,740	1,319	5,057	,025	

Step	-2 Log likelihood	Cox – Snell R ²	Nagelkerke R ²
1	487,730a	0,241	0,325
2	465,677b	0,277	0,374
3	452,451b	0,298	0,402
4	445,372b	0,309	0,416
5	438,927b	0,319	0,429
6	432,520b	0,328	0,442
7	427,443b	0,336	0,453
8	422,885b	0,342	0,462